

Veilig op de basisschool?

Amsterdam, juni 1997

Marije van Barlingen
Robert van Overbeeke
Cor van 't Hoff

Inhoudsopgave

1	Het onderzoek	3
1.1	Doel en vraagstelling van het onderzoek	3
1.2	Uitvoering van het onderzoek	4
1.3	Samenstelling van de groep bereikte leerlingen	5
1.4	Structuur van het rapport	5
2	Dader- en slachtofferschap van strafbare feiten	7
2.1	Vandalisme	7
2.2	Diefstal	8
2.3	Geweld en agressie	9
2.4	Politiecontacten	11
2.5	Conclusie	13
3	Sociaal ongewenst gedrag	14
3.1	Pesten	14
3.2	Spijbelen	15
3.3	Genotmiddelen	15
3.4	Conclusie	16
4	Onveiligheidsgevoelens	17
4.1	Onveiligheidsgevoelens van leerlingen	17
4.2	Het oordeel van kinderen over de veiligheid op school	18
4.3	Oordeel van kinderen over de veiligheidsbeleid van de school	18
4.4	Conclusie	19
5	De directie	20
5.1	De veiligheidssituatie op basisscholen in Amsterdam	20
5.2	Onveiligheidsgevoelens van leerlingen en leerkrachten	22
5.3	Trend	23
5.4	Maatregelen	23
6	Conclusie	27
6.1	Criminaliteit op basisscholen	27
6.2	Sociaal ongewenst gedrag	28
6.3	Onveiligheidsgevoelens van leerkrachten en leerlingen	28
6.4	Maatregelen en beleid	29
6.5	Behoefte aan ondersteuning	29
7	Aanbevelingen	30
	Bijlage I	33
	Bijlage II	35

1 Het onderzoek

In 'Binden of Boeien' - het Amsterdamse programma ter bestrijding van jeugdcriminaliteit in het kader van het convenant Grote Stedenbeleid - vormt het onderwerp 'veilig in school' een belangrijk onderdeel. De aandacht voor dit onderwerp komt onder andere voort uit het feit dat het Amsterdamse onderwijs enkele malen geconfronteerd werd met meer of mindere ernstige incidenten op scholen, waarbij sprake was van het gebruik van geweld. Tevens bestonden al langere tijd geluiden dat dergelijke incidenten niet op zichzelf staan, maar dat het onderwijs te kampen heeft met structurele vormen van onveiligheid.

Naar aanleiding hiervan is in Amsterdam beleid ontwikkeld om het probleemgedrag van leerlingen terug te dringen en de sociale binding van de leerling met de school te versterken. Er is een aantal concrete maatregelen getroffen en projecten gestart. Tot nog toe richt deze aanpak zich overwegend op het voortgezet onderwijs.

In 'Binden of Boeien' wordt ook geconstateerd dat zowel vanuit het onderwijs zelf als door de politie signalen worden afgegeven van groeiende veiligheidsproblemen in en rond basisscholen. De mate waarin deze problemen voorkomen en de ernst ervan is echter onbekend. Er zijn wel signalen dat jongeren in de basisschoolleeftijd in toenemende mate bij criminaliteit betrokken zijn.

In het kader van de bestrijding van jeugdcriminaliteit heeft de gemeente dan ook aangegeven een beter zicht te wensen op de aard en de omvang van veiligheidsproblemen in en rond de basisscholen, alsmede op de eventuele huidige aanpak daarvan binnen het basisonderwijs en op de behoeften aan ondersteuning bij de bestrijding of preventie van veiligheidsproblemen. Hiertoe heeft de projectafdeling van de dienst Sport, Educatie en Cultuur van de gemeente Amsterdam aan onderzoek- en adviesbureau Van Dijk, Van Soomeren en Partners verzocht een onderzoek op te zetten en uit te voeren.

In dit rapport wordt verslag gedaan van het uitgevoerde onderzoek naar de veiligheidssituatie in en rond basisscholen in Amsterdam.

1.1 Doel en vraagstelling van het onderzoek

Het onderzoek heeft tot doel inzicht te verkrijgen in de aard en omvang van veiligheidsproblemen in en rond basisscholen en antwoord te verkrijgen op de vraag in hoeverre er behoefte is aan een speciaal op basisscholen gericht veiligheidsbeleid. Een tweede doelstelling is het in kaart brengen van eventuele maatregelen die nu al op basisscholen worden toegepast voor de geconstateerde veiligheidsproblemen, van de eventuele knelpunten die daarbij optreden en van de behoeften die het basisonderwijs heeft bij de preventie en bestrijding van deze problemen.

Binnen deze doelstellingen is het begrip 'veiligheidsproblemen op basisscholen' beperkt tot criminaliteit door leerlingen, sociaal ongewenst en risicovol gedrag, het veiligheidsgevoel van leerlingen en de mate waarin de school/het schoolgebouw te maken krijgt met criminaliteit en overlast van buitenaf.

De volgende vragen staan daarbij centraal:

- Heeft de leerling zich schuldig gemaakt aan criminaliteit? Onder criminaliteit wordt hier een aantal gedragingen verstaan die strafbaar zijn gesteld in het wetboek van strafrecht.
- Is de leerling slachtoffer van criminaliteit gepleegd door andere leerlingen of jongeren van buiten?
- Maakt de leerling zich schuldig aan sociaal ongewenst en risicovol gedrag zoals spijbelen, pesten en alcohol- of druggebruik?
- In welke mate wordt het veiligheidsgevoel van de leerling bedreigd door gedrag van andere leerlingen en/of bijvoorbeeld pesten?
- Is er een preventief beleid op de school en zo ja, welke onderdelen bevat dit?
- Zijn er contacten met andere betrokkenen vanuit de school, zoals politie en jeugdhulpverlening?
- Heeft men behoefte aan ondersteuning bij de opzet van een preventief beleid, zo ja in welke vorm?

Teneinde bovenstaande vragen te kunnen beantwoorden, bestaat het onderzoek uit twee componenten: een schriftelijke vragenlijst (self-report onderzoek) die onder leerlingen wordt afgenomen en mondelinge interviews met de schoolhoofden van de geselecteerde scholen.

Met het onderzoek wordt de situatie in het schooljaar 1995-1996 in kaart gebracht. Dit omdat dat schooljaar reeds afgerond is en de verkregen cijfers daarmee voor een heel schooljaar compleet zijn. Bovendien heeft de leerling dan een duidelijke, afgeronde periode voor ogen bij het invullen van de schriftelijke vragenlijst. Op deze wijze wordt ook, indien naar aanleiding van het onderzoek tot maatregelen wordt besloten, de nul-situatie weergegeven zodat er een startpunt is voor eventuele evaluatie.

1.2 Uitvoering van het onderzoek

Om in kaart te brengen in welke mate leerlingen als dader en als slachtoffer bij criminaliteit en sociaal ongewenst gedrag betrokken zijn, was het streven om op 20 Amsterdamse basisscholen een self-report onderzoek onder de leerlingen gehouden. Leerlingen uit de groepen 7 en 8 zijn benaderd met een nieuw ontwikkelde standaard-vragenlijst.

De vragenlijst is samengesteld op basis van bestaande vragenlijsten over criminaliteit op school voor het voortgezet onderwijs en een vragenlijst over criminaliteit in het algemeen voor basisschoolleerlingen in Rotterdam¹. Onderwerpen die in deze lijsten aan de orde komen zijn: vandalisme, diefstal, geweld, pesten, spijbelen, alcohol- en druggebruik en onveiligheidsgevoelens. Na een aanpassing van de formuleringen aan het taalgebruik van basisschoolleerlingen en een specificatie van de vragen naar de situatie op school en in vorig schooljaar, zijn deze items overgenomen in de nieuwe vragenlijst. Ook is er gevraagd naar enkele achtergrondkenmerken als leeftijd, etniciteit en sekse. De nieuwe vragenlijst is vervolgens 'getest' in een pilotonderzoek, waarbij leerlingen tijdens en na de afname op- en aanmerkingen konden leveren op de inhoud van de vragen en de formulering van de vragen. Dit heeft geresulteerd in enkele minimale aanpassingen van de vragenlijst, die met name betrekking hadden op lay-out en het scherper formuleren van vragen.

Noot 1 Rovers, B. en M. Wouters, De Nazaten van Pietje Bell, in: Tijdschrift voor Criminologie, 1996, nr.1, pp. 21-43

De deelnemende scholen zijn in eerste instantie aselect gekozen, waarna de steekproef is gecontroleerd op representativiteit wat betreft spreiding over stadsdelen en geloofsovertuiging. Deze scholen zijn zowel schriftelijk als telefonisch benaderd met de vraag om mee te werken aan het onderzoek. Dit resulteerde in de deelname van 17 scholen (inclusief de 'pilotschool'). De uiteindelijke steekproef is daarmee representatief voor de populatie basisscholen in Amsterdam. Alleen het stadsdeel Osdorp en Watergraafsmeer ontbreken. In bijlage I is een overzicht opgenomen.

De schriftelijke vragenlijst is klassikaal afgenomen. Een onderzoeker introduceerde de lijst bij de leerlingen en was gedurende het invullen aanwezig om vragen te beantwoorden en toezicht op het invullen te houden. De docent van de betreffende klas was eveneens aanwezig voor het bewaren van de orde in de klas. Om eventuele beïnvloeding van de docent op het (eerlijk) invullen van de vragen door de leerlingen te voorkomen, had de docent zelf geen deel aan het onderzoek.

Op de meewerkende scholen zijn ook face-to-face interviews over veiligheid op de school afgenomen bij de schoolhoofden. In deze gesprekken is aandacht besteed aan de factoren die de mate van veiligheid, dan wel onveiligheid bepalen. Op deze wijze wordt een beeld van de scholen geschetst, dat in de conclusie wordt gekoppeld aan de self-report gegevens. Daarnaast kwam in deze gesprekken aan de orde welke maatregelen de scholen hebben getroffen om bestaande veiligheidsproblemen aan te pakken en welke knelpunten men daarbij tegenkomt. Ten slotte kwam de vraag aan de orde of basisscholen behoefte hebben aan ondersteuning door de gemeente en zo ja, wat dergelijke ondersteuning in moet houden.

1.3 Samenstelling van de groep bereikte leerlingen

De schriftelijke vragenlijst is bij 540 leerlingen uit de groepen 7 en 8 afgenomen. In deze steekproef zijn enkele leerlingen uit groep 6 afkomstig; dit omdat op montessorischolen de groepen 6, 7 en 8 gemengd zijn. De gemiddelde leeftijd van de leerlingen die aan het onderzoek hebben meegewerkt is 11 jaar. De verhouding jongens en meisjes is ongeveer gelijk.

In de vragenlijst is ook een vraag opgenomen naar de etniciteit van de leerlingen. Hieruit komt naar voren dat een derde van de leerlingen van Nederlandse afkomst is. Van ruim de helft van de leerlingen zijn beide ouders van buitenlandse afkomst. 12% van de kinderen heeft een ouder van Nederlandse afkomst en een ouder van buitenlandse afkomst. Met name de groep kinderen van Surinaamse en Marokkaanse afkomst is groot, respectievelijk 17% en 23%. Uit een vergelijking met de samenstelling van de groep Amsterdamse kinderen in de leeftijd 5-12 jaar, blijkt dat de samenstelling van de groep onderzochte leerlingen een redelijke afspiegeling is van de totale groep kinderen in deze leeftijd in Amsterdam.

In bijlage II wordt een cijfermatig overzicht gegeven van de achtergrondkenmerken van de groep leerlingen die hebben meegewerkt aan het onderzoek.

1.4 Structuur van het rapport

De opbouw van het rapport is zodanig dat in de eerste hoofdstukken een beeld wordt gevormd van de leerlingen op basis van het self-report onderzoek. Daarna wordt op basis van de gevoerde gesprekken een beeld van de veiligheidssituatie op de scholen die in het onderzoek zijn opgenomen, geschetst.

In hoofdstuk 2 komt het dader- en slachtofferschap van strafbare feiten zoals vandalisme, diefstal en geweld bij leerlingen aan de orde.

In hoofdstuk 3 wordt vervolgens een beeld geschetst van de mate van dader- en slachtofferschap van sociaal ongewenst gedrag. Hierbij kan gedacht worden aan zaken als pesten, spijbelen, roken en het gebruik van alcohol en drugs.

In hoofdstuk 4 wordt gerapporteerd over de (on)veiligheidsgevoelens van leerlingen en hun oordeel over de veiligheid op school.

Hoofdstuk 5 is gebaseerd op de gevoerde gesprekken met de verschillende schoolhoofden. Hier wordt een beeld geschetst van de school, worden bestaande maatregelen geïnventariseerd en wordt bekeken of er behoefte is aan verdere ondersteuning vanuit de gemeente.

In hoofdstuk 6 worden enkele conclusies getrokken met betrekking tot de veiligheid op basisscholen in Amsterdam. Ook worden hier de resultaten van het self-report onderzoek vergeleken met de resultaten van de interviews met de directie.

In hoofdstuk 7 worden ten slotte enkele aanbevelingen gedaan. Deze hebben met name betrekking op de vormgeving van veiligheidsbeleid binnen basisscholen en de wijze waarop de gemeente hierbij ondersteuning kan bieden.

2 Dader- en slachtofferschap van strafbare feiten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het self-report onderzoek onder basisschoolleerlingen met betrekking tot dader- en slachtofferschap van strafbare feiten gerapporteerd. De 540 leerlingen is gevraagd of ze vorig schooljaar een strafbaar feit hebben gepleegd of er slachtoffer van zijn geworden. Ook is gevraagd naar het aantal keren dat leerlingen in het schooljaar 1995-1996 deze feiten hebben gepleegd of er slachtoffer van zijn geworden.

In het self-report onderzoek zijn vragen opgenomen over de strafbare feiten vandalisme, diefstal en het gebruik van geweld. Ook is er gevraagd naar politiecontacten. Deze items zullen achtereenvolgens behandeld worden.

2.1 Vandalisme

In de schriftelijke enquête is aan de leerlingen gevraagd om van zes vormen van vandalisme aan te geven of ze vorig schooljaar deze feiten hebben gepleegd en hoe vaak ze dat vorig jaar gedaan hebben. Onderstaande tabel geeft daarvan een overzicht.

Tabel 1 Daderschap vandalisme in schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
brandje aangestoken	4%	5%	2%	11%
dingen beklad	5%	5%	2%	12%
fiets beschadigd	5%	3%	1%	9%
fiets docent beschadigd	2%	2%	1%	5%
auto beschadigd	5%	3%	1%	9%
auto docent beschadigd	1%	2%	1%	4%
ruiten ingegooid	4%	2%	-	6%
op straat vernield	8%	5%	2%	15%

Uit de tabel wordt duidelijk dat dingen op straat vernielen (straatmeubilair) de meest voorkomende vorm van vandalisme is onder de kinderen (15%). Ook van het bekladden van dingen en een brandje stichten gaf meer dan 10% van de kinderen aan zich er vorig jaar schuldig aan te hebben gemaakt. Het incidenteel beschadigen van een fiets of een auto scoort vrij hoog. Opvallend is dat slechts een gering percentage van de kinderen zich vaker dan één maal schuldig heeft gemaakt aan vandalisme. Uit opmerkingen van de kinderen tijdens en na het invullen van de vragenlijst bleek overigens dat het bekladden van dingen vaak heel onschuldig is: dit wordt over het algemeen met (stoep)krijt gedaan.

In hoeverre de leerlingen *slachtoffer* zijn geworden van vandalisme op school kan uit onderstaande tabel worden afgelezen.

Tabel 2 Slachtofferschap vandalisme schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
spullen beklad	6%	5%	3%	14%
fiets beschadigd	10%	5%	1%	16%
spullen beschadigd	13%	11%	4%	28%

Opvallend is dat de slachtoffercijfers van vandalisme beduidend hoger liggen dan de daderschapcijfers. Met name het vernielen van spullen is iets dat een groot gedeelte van de kinderen vorig jaar overkomen is (28%). Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat andere kinderen op school hiervoor verantwoordelijk zijn. Uit de opmerkingen van kinderen tijdens en na het invullen van de vragenlijsten blijkt echter dat het waarschijnlijker is dat kinderen hierbij minder goed kunnen beoordelen of spullen per ongeluk of met opzet kapot zijn gemaakt en dat ze het kapot gaan van spullen en/of kleren tijdens stoeipartijen ook hebben aangegeven.

2.2 Diefstal

Omdat het in dit onderzoek met name gaat om de situatie op de scholen is de kinderen alleen gevraagd naar diefstallen die *op school* hebben plaatsgevonden en insluiping *in school*. Eventuele door leerlingen gepleegde winkeldiefstallen zijn dus buiten beschouwing gelaten.

Tabel 3 Daderschap diefstal schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
gepikt op school	10%	6%	1%	17%
fiets meegenomen op school	3%	-	-	3%
school ingegaan om te pikken	2%	-	-	2%

Ruim een-zesde van de kinderen geeft aan vorig jaar iets gepikt te hebben op school. Uit opmerkingen blijkt wel dat het hierbij vaak gaat om kleine dingen als pennen en gummen van medeleerlingen. Fietsen van medeleerlingen meenemen komt slechts weinig voor. Een verklaring hiervoor is de sterke sociale controle: kinderen kennen alle fietsen en het zou opvallen als een leerling op de fiets van een ander rijdt. De school stiekem ingaan om spullen te stelen wordt door de kinderen sporadisch gedaan.

De leerlingen is ook gevraagd of van hen vorig schooljaar weleens spullen of een fiets zijn gepikt op school. De volgende tabel geeft een overzicht.

Tabel 4 Slachtofferschap diefstal school jaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
spullen op school gepikt	24%	22%	8%	54%
fiets op school meegenomen	5%	2%	1%	8%

Maar liefst 54% van de leerlingen geeft aan dat er vorig jaar op school spullen van hem of haar zijn meegenomen. Ook hier lijkt het met name te gaan om kleine spullen zoals bijvoorbeeld pennen. Het verschil in dader- en slachtofferschap is zo aanzienlijk dat het onwaarschijnlijk is dat dit verklaard kan worden door het feit dat leerlingen uit andere klassen de diefstallen plegen. Mogelijke verklaring is wel dat daders van buiten de school binnenkomen om spullen te stelen. Daarbij moet aangetekend worden dat door opmerkingen van kinderen de indruk ontstaat dat kinderen zichzelf eerder als slachtoffer beschouwen dan als dader: dat wil zeggen dat ze als ze zelf iets doen wat niet mag, ze dat minder snel als fout zien dan als iemand anders hetzelfde doet.

2.3 Geweld en agressie

Geweld en agressie op basisscholen kent vele verschijningsvormen. In de vragenlijst is dan ook ruim aandacht besteedt aan zowel dader- als slachtofferschap van leerlingen bij dit item. In tabel 5 worden de resultaten hiervan gepresenteerd.

Tabel 5 Daderschap geweld schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
iemand gedwongen spullen te geven	1%	1%	1%	3%
meegedaan aan vechtpartij	17%	20%	13%	50%
met docent gevochten	5%	3%	1%	9%
gedreigd met in elkaar slaan	12%	18%	10%	40%
iemand in elkaar geslagen	5%	2%	2%	9%
iemand bedreigd met wapen	5%	5%	2%	12%
docent bedreigd met wapen	1%	-	1%	2%
iemand verwond met wapen	1%	1%	-	2%
docent verwond met wapen	0%	-	-	0%

De meest voorkomende vorm van geweld en agressie op de basisscholen is het vechten: de helft van de kinderen heeft vorig schooljaar één of meerdere keren meegedaan aan een vechtpartij. Maar liefst 40% van de leerlingen heeft vorig schooljaar andere kinderen gedreigd met in elkaar slaan. Uit opmerkingen blijkt overigens dat dit in een groot aantal van de gevallen niet serieus bedoeld is; de indruk bestaat dat de 'bedreigde' leerlingen de dreigementen ook niet altijd als serieus ervaren. Het feit dat het grootste deel van de kinderen aangeeft dat zowel deelname aan vechtpartijen als het uiten van bedreigingen vaker dan één maal in het schooljaar voorkomen, wijst er echter wel op dat de wijze waarop de kinderen met elkaar omgaan vaak ruw is.

Uit nadere analyse blijkt dat twee maal zoveel jongens als meisjes vorig schooljaar deelnamen aan een vechtpartij. Bedreigingen met in elkaar slaan werden in 60% van de gevallen door jongens geuit. Bij nadere beschouwing van de groep 'daders' op etniciteit blijkt dat Marokkaanse kinderen in verhouding iets meer deelnemen aan vechtpartijen. Met betrekking tot het uiten van bedreigingen is de samenstelling van de groep 'daders' gelijk aan de samenstelling van de steekproef: etniciteit lijkt dan ook geen enkele rol te spelen.

Ruim een-tiende van de leerlingen heeft weleens een ander *kind* bedreigd met een wapen zoals een stok of een mes, terwijl 2% van de kinderen de *docent* weleens heeft bedreigd met een wapen. Het percentage leerlingen dat een ander kind of de docent daadwerkelijk verwond heeft met een wapen is gering. Verontrustend is het feit dat bijna 10% van de leerlingen vorig schooljaar iemand zo in elkaar heeft geslagen dat diegene naar de dokter moest. De ernst van deze verwondingen is overigens niet bekend. Opvallend is dat bijna een tiende van de leerlingen aangeeft vorig schooljaar met de docent te hebben gevochten.

Ook bij bovenstaande items is een nadere analyse uitgevoerd op geslacht en etniciteit. Daaruit blijkt dat bij alle genoemde delicten ongeveer tweemaal zoveel jongens dan meisjes zijn die zich er schuldig aan hebben gemaakt in het vorige schooljaar. Het bedreigen van andere kinderen en/of de docent met een wapen werd vorig schooljaar in verhouding het meest door Nederlandse kinderen gedaan, terwijl het daadwerkelijk verwonden van andere kinderen met een wapen relatief meer door Marokkaanse kinderen is gedaan. Het verwonden van een docent met een wapen werd bijna uitsluitend door Nederlandse kinderen gedaan. Het in elkaar slaan van andere kinderen en het vechten met docenten wordt met name door Nederlandse en Marokkaanse kinderen gedaan. Hierbij moet aangetekend worden dat het hierbij om zulke kleine absolute aantallen kinderen gaat dat er geen conclusie met betrekking tot de significantie van deze verschillen mogelijk is.

Het 'afpersen' van medeleerlingen blijkt in verhouding met andere delicten minder voor te komen: 3% van de kinderen geeft aan dat vorig schooljaar gedaan te hebben. Ook hier maken twee maal zoveel jongens als meisjes zich schuldig aan. Gezien het geringe aantal kinderen dat zich hier schuldig aan maakt is het niet mogelijk uitspraken te doen met betrekking tot de etniciteit van de daders.

Hoeveel kinderen slachtoffer worden van geweld en agressie wordt in onderstaande tabel gerapporteerd.

Tabel 6 Slachtofferschap geweld schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
gedwongen spullen te geven	4%	3%	1%	8%
bedreigd met in elkaar slaan	16%	26%	13%	55%
in elkaar geslagen	5%	2%	1%	8%
bedreigd met wapen	5%	5%	1%	11%
verwond met wapen	2%	1%	-	3%

Ruim de helft van de ondervraagde groep leerlingen geeft aan vorig schooljaar bedreigd te zijn met in elkaar slaan. Dit is in overeenstemming met de dadercijfers zoals die bovenstaand zijn besproken. Hier gelden overigens dezelfde overwegingen als bij het daderschap van leerlingen: vaak worden bedreigingen als grap geuit en zijn bedreigingen wederzijds. Bijna 30% van de kinderen geeft aan zowel bedreigingen geuit te hebben als slachtoffer van zulke bedreigingen te zijn geworden.

Ook de percentages kinderen die slachtoffer zijn geworden van andere vormen van geweld en agressie komen redelijk overeen met de dadercijfers. Het percentage kinderen dat slachtoffer is geworden van afpersing ligt echter beduidend hoger dan het percentage daders: dit is te verklaren vanuit het feit dat bij afpersing vaak sprake is van enkele kinderen die meerdere medeleerlingen als slachtoffer hebben.

Bij nadere analyse blijkt dat de samenstelling van de groep slachtoffers afwijkt van de samenstelling van de groep daders. Waren bij alle genoemde vormen van geweld en agressie meer jongens dan meisjes dader, bij het slachtofferschap is de verdeling jongens/meisjes gelijk. Slechts bij de items 'dreigen met een wapen' en 'verwonden met een wapen' zijn meer jongens dan meisjes slachtoffer. Hieruit kan de conclusie getrokken worden dat meisjes bij de 'lichtere' vormen van geweld en agressie vaak het slachtoffer van jongens zijn; bij de 'zwaardere' vormen van geweld en agressie lijkt het over het algemeen om jongens onder elkaar te gaan. Nader beschouwd op etniciteit kan gezegd worden dat in verhouding minder Marokkaanse en Surinaamse kinderen slachtoffer zijn van dreigen met in elkaar slaan. Van daadwerkelijk in elkaar slaan zijn in verhouding meer Turkse kinderen en kinderen van andere afkomst slachtoffer. Ook van het dreigen met een wapen zijn kinderen van andere afkomst in verhouding vaak slachtoffer, evenals Nederlandse kinderen.

2.4 Politiecontacten

Op de vraag of de leerlingen vorig schooljaar weleens bij de politie moesten komen voor iets dat ze gedaan hadden, antwoordde 7% van bevestigend. Waarschijnlijk is dat het hierbij veelal om een 'standje' ging, aangezien kinderen onder 12 jaar niet strafrechtelijk vervolgd kunnen worden. Het grootste gedeelte van deze groep is eenmalig met de politie in contact geweest. Een gering percentage van de kinderen komt echter regelmatig in contact met de politie.

Tabel 7 Politiecontact schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
bij de politie geweest	4%	2%	1%	7%

De kinderen is tevens gevraagd *waarom* ze bij de politie moesten komen. De resultaten hiervan zijn in tabel 8 af te lezen. Het gaat hier om percentages van de groep kinderen *die met de politie in contact* zijn geweest en dus uitdrukkelijk niet om percentages van de gehele groep kinderen die hebben meegewerkt aan het onderzoek. De verschillende percentages tellen overigens op tot meer dan 100%. Dit komt doordat enkele kinderen vaker bij de politie zijn geweest, voor verschillende feiten.

Tabel 8 Redenen voor politiecontact schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	% kinderen met politiecontact
iets volgeklieerd	5%
iets kapot gemaakt	15%
ruiten ingegooid	30%
brandje aangestoken	15%
iemand gepest	5%
iets gepikt	50%
gevochten	40%
bedreigd met in elkaar slaan	5%
iemand in elkaar geslagen	5%
iemand bang gemaakt	5%
van school weggebleven	10%
drugs gebruikt	5%

De belangrijkste overtreding waarvoor kinderen bij de politie moeten komen is stelen. De helft van de kinderen kwam hierdoor in contact met de politie. Ook vechten en ruiten ingooien scoren hoog: respectievelijk 40% en 30% van de leerlingen met politiecontact werden daarover onderhouden. Voor andere 'gewelddelicten' als in elkaar slaan, dreigen, pesten en bang maken hoeft slechts een klein percentage van de kinderen bij de politie te komen. Vandalisme - in de vorm van dingen kapot maken - wordt door 15% van de kinderen aangegeven als de reden waarvoor ze bij de politie moesten komen.

Omdat het totale aantal kinderen dat vorig schooljaar bij de politie moest komen vrij klein is, heeft het percentueel analyseren van de groep weinig nut. Toch is opvallend dat ruim drie maal zoveel jongens dan meisjes bij de politie zijn geweest. De kinderen die bij de politie moesten komen zijn vrijwel allemaal van Marokkaanse, Nederlandse of Surinaamse afkomst.

2.5 Conclusie

De resultaten in dit hoofdstuk overziend, kan geconstateerd worden dat de meest voorkomende vormen van crimineel gedrag onder basisschoolleerlingen op het gebied van geweld en agressie liggen. Het gaat daarbij wel om - in de ogen van kinderen - minder ernstige vormen van geweld zoals vechtpartijen en dreigen met in elkaar slaan. Toch kan geconcludeerd worden dat aan de ernstigere vormen van geweld en agressie zoals het in elkaar slaan van medeleerlingen, het vechten met docenten en het dreigen met een wapen een tiende van de leerlingen zich schuldig maakt. Deze tendens van ruw met elkaar omgaan, kan verontrustend genoemd worden. Etniciteit lijkt hierin geen grote rol te spelen: slechts bij enkele delicten scoren Nederlandse en Marokkaanse kinderen in verhouding iets hoger. Geslacht speelt wel een rol: twee maal zoveel jongens als meisjes maken zich schuldig aan de in dit hoofdstuk genoemde feiten.

Slachtofferschap van geweld en agressie op school komt iets meer voor onder meisjes en onder kinderen van *andere* afkomst.

Op straat dingen vernielen, dingen bekladden en een brandje stoken zijn de meest voorkomende vormen van vandalisme onder de basisschoolleerlingen. Wat diefstal betreft is er een redelijk aantal leerlingen dat weleens spulletjes op school gepikt heeft vorig jaar, maar ernstiger vormen zoals fietsen stelen en de school bewust ingaan om dingen te pikken komen weinig voor. 7% van de leerlingen is vorig schooljaar in contact geweest met de politie. Belangrijkste redenen daarvoor waren diefstal en het bedreigen van andere kinderen. Veelal waren deze kinderen jongens van Marokkaanse, Nederlandse of Surinaamse afkomst.

3 Sociaal ongewenst gedrag

Naast daadwerkelijk crimineel gedrag van leerlingen kan ook sociaal ongewenst gedrag de veiligheidssituatie op de basisscholen beïnvloeden. Onder sociaal ongewenst gedrag worden zaken als pesten, spijbelen en het gebruik van genotmiddelen, zoals alcohol en sigaretten, en drugs verstaan. De onderzochte groepen is dan ook gevraagd om aan te geven of ze zich dit gedrag hebben vertoond in het vorige schooljaar en zo ja, hoe vaak.

3.1 Pesten

In het self-report onderzoek zijn enkele vragen over pesten opgenomen. Daarbij is duidelijk gemaakt dat het om echt (letterlijk en figuurlijk) *pestgedrag* gaat. *Plagen* is dus buiten beschouwing gelaten. Tabel 9 geeft een overzicht.

Tabel 9 Daderschap pesten schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
iemand gepest	8%	27%	14%	49%
docent gepest	7%	6%	4%	17%
docent uitgescholden	12%	8%	5%	25%

Bijna de helft van de ondervraagde leerlingen geeft aan vorig schooljaar medeleerlingen gepest te hebben. Het grootste gedeelte van deze groep zegt dit vaker dan eenmaal te hebben gedaan. Een kwart van de leerlingen heeft in het vorige schooljaar de docent uitgescholden, terwijl 17% van de leerlingen de docent gepest heeft. Het is niet duidelijk waaruit de pesterijen naar docenten toe - naast uitschelden - precies bestaan.

Uit nadere analyse blijkt de etniciteit en het geslacht van de kinderen bij pestgedrag geen rol te spelen: in verhouding pesten alle groepen kinderen evenveel. Opvallend is dat het pesten van de docent relatief gezien meer door Nederlandse kinderen wordt gedaan.

Maar liefst 60% van de leerlingen zegt gepest te zijn in het vorige schooljaar. Wat hierbij overigens een rol kan spelen is hoe kinderen het gedrag van medeleerlingen ervaren. Een opmerking die enkele keren gemaakt werd door kinderen die de vragenlijst invulden, was dat zijzelf bepaalde dingen als plagen bedoeld hadden maar dat het kind in kwestie het zwaarder had opgepakt.

Bovenstaande is overigens enigszins in tegenspraak met het beeld dat verschillende directeuren hebben van het pestgedrag op school: zij zeggen over het algemeen dat het weinig (meer) gebeurt. Oorzaak van dit vertekende beeld kan het 'verborgen' geweld op de scholen zijn. Zowel daders als slachtoffers kunnen over het algemeen geweld en pestgedrag goed verborgen houden. In hoofdstuk 6 wordt op deze - en andere - discrepanties tussen beeld van de directeuren en werkelijkheid verder ingegaan.

3.2 Spijbelen

Bijna een vijfde van de basisschoolleerlingen geeft aan wel eens van school te zijn weggebleven in het vorige schooljaar, zonder dat de ouders of docent hiervan afwisten. Ruim de helft van deze spijbelaars heeft dit slechts eenmalig gedaan. Reden hiervan is waarschijnlijk de sterke sociale controle op basisscholen: leerlingen worden onmiddellijk gemist in de klas en vaak worden de ouders dan gebeld.

Tabel 10 Percentage kinderen dat gespijbeld heeft schooljaar 1995-1996

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
spijbelen	10%	6%	2%	18%

Nader beschouwd blijkt dat ongeveer net zo veel jongens als meisjes vorig schooljaar gespijbeld hebben. De helft van deze groep spijbelaars is Nederlands en bijna een kwart is van *andere* afkomst. Opvallend is dat Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse kinderen in verhouding weinig gespijbeld hebben vorig schooljaar. Dit in tegenstelling tot het beeld dat de schoolhoofden hebben van het spijbelgedrag: zij geven aan dat juist allochtone kinderen vrij veel afwezig zijn. Een verklaring voor deze discrepantie kan zijn dat deze groep kinderen met medeweten van de ouders afwezig is, waardoor het geen spijbelgedrag is zoals bij deze vraag werd bedoeld.

3.3 Genotmiddelen

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het gebruik van alcohol, drugs en sigaretten onder leerlingen.

Tabel 11 Gebruik genotmiddelen schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	1 keer	enkele keren	(heel) vaak	totaal
sigaretten gerookt	8%	4%	3%	15%
alcohol gedronken	12%	14%	7%	33%
drugs gebruikt	1%	-	1%	2%

Opvallend is dat een derde van de kinderen minstens één maal alcohol heeft gedronken in het vorige schooljaar. Hierbij moet aangetekend worden dat uit opmerkingen van de kinderen bleek dat dit vaak met oud en nieuw of bij andere bijzondere gelegenheden gebeurt. Bovendien gaven verschillende kinderen aan dat alcohol bij bepaalde rituelen binnen hun religie hoort. Binnen de Joodse religie bijvoorbeeld wordt door de kinderen wekelijks alcohol genuttigd.

15% van de kinderen geeft aan in het vorige schooljaar gerookt te hebben. Ruim de helft daarvan heeft dit slechts eenmaal gedaan. Een heel gering van percentage van de kinderen heeft vorig schooljaar drugs gebruikt. Aannemelijk is dat eventuele verslavingsproblemen onder basisschoolleerlingen in deze laatste groep voorkomen.

3.4 Conclusie

Op basis van bovenstaande resultaten kan geconcludeerd worden dat sociaal ongewenst gedrag binnen basisscholen met name betrekking heeft op de omgang van kinderen met medeleerlingen en docenten. Pesten van medeleerlingen en het uitschelden van docenten komen veel voor. Etniciteit en geslacht lijken geen grote rol te spelen in dit gedrag. Spijbelen, roken en het gebruik van alcohol en drugs is gedrag dat meer incidenteel voorkomt.

4 Onveiligheidsgevoelens

In de vorige hoofdstukken zijn de resultaten gerapporteerd van vragen naar vader- en slachtofferschap van zowel criminele activiteiten als sociaal ongewenst gedrag. Op deze manier is de *objectieve* veiligheidssituatie op de verschillende basisscholen gemeten. Naast de feitelijke situatie is echter de *subjectieve situatie* voor de kinderen van groot belang.

Om deze reden zijn in de schriftelijke enquête ook vragen opgenomen over situaties of plaatsen die kinderen eng kunnen vinden. Tevens is de kinderen gevraagd naar hun oordeel over de veiligheid op school en over het eventuele veiligheidsbeleid op school.

4.1 Onveiligheidsgevoelens van leerlingen

In de vragenlijst worden twaalf verschillende situaties en plaatsen genoemd die kinderen eng kunnen vinden of waar ze bang voor kunnen zijn. De leerlingen is gevraagd aan te geven of ze nooit, soms of (heel) vaak bang zijn in deze situaties of op deze plekken. Onderstaande tabel geeft een overzicht.

Tabel 12 Onveiligheidsgevoelens leerlingen schooljaar 1995-1996 (in procenten)

	soms	(heel) vaak	totaal
bang tijdens les	22%	3%	25%
bang voor andere kinderen op school	29%	3%	32%
bang voor kinderen buiten school	26%	3%	29%
bang voor volwassenen	18%	3%	21%
bang voor docent	18%	2%	20%
bang alleen in schoolgebouw	12%	3%	15%
de weg naar school eng	15%	3%	18%
omgeving van school eng	21%	5%	26%
schoolplein eng	7%	1%	8%
gangen op school eng	6%	1%	7%
klaslokaal eng	2%	-	2%
gymzaal/kleedkamer eng	6%	1%	7%

Uit de tabel blijkt dat het percentage kinderen dat (heel) vaak bang is, over het algemeen gering is. De omgeving van de school scoort hierbij het hoogst met 5%. De percentages kinderen die soms bang zijn, zijn daarentegen in bepaalde situaties fors. Met name voor andere kinderen in en om school zijn veel kinderen weleens bang (respectievelijk 32% en 29%). De omgeving van de school scoort in totaal hoog als 'enge plaats': ruim een kwart van de kinderen is hier soms of vaak bang.

Een kwart van de kinderen was vorig jaar weleens bang tijdens de les. Een vijfde van de kinderen is weleens bang voor de docent of voor volwassenen in het algemeen. Het is overigens niet duidelijk of deze angst te maken heeft met de personen zelf of met het feit dat de kinderen in bepaalde

situaties in het algemeen verwachten dat de docent of andere volwassenen boos worden.

Bijna een vijfde van de leerlingen geeft aan de weg van school naar huis eng te vinden. Gezien het feit dat verschillende van de onderzochte basisscholen in drukke buurten of aan een drukke weg liggen is het waarschijnlijk dat de verkeersveiligheid in de omgeving van de school hierbij een rol speelt.

Het schoolgebouw zelf wordt als weinig bedreigend ervaren door de leerlingen; hoewel 15% van de leerlingen aangeeft weleens bang te zijn als ze alleen in school zijn, zijn de percentages kinderen die het schoolplein, de gangen, het klaslokaal of de gymzaal eng vinden gering.

4.2 Het oordeel van kinderen over de veiligheid op school

In de enquête is de kinderen gevraagd een rapportcijfer te geven voor hoe veilig ze zich voelen op school. Gezien het feit dat de cijfers per school niet veel verschilden, wordt alleen ingegaan op het totale gemiddelde rapportcijfer.

Tabel 13 Gemiddeld rapportcijfer veiligheid op school

gemiddeld rapportcijfer veiligheid op school	7,8
--	-----

Zoals uit bovenstaande tabel blijkt, geven de leerlingen gemiddeld een zeer ruime voldoende voor de veiligheid op school. Uit nadere analyse blijkt overigens dat hierbij geen grote verschillen per school te constateren zijn: alle deelnemende scholen krijgen van hun leerlingen een ruime voldoende. Dit lijkt het beeld te bevestigen dat met name de omgeving van de school oorzaak is van eventuele veiligheidsproblemen, waar in hoofdstuk 7 dieper op zal worden ingegaan.

4.3 Oordeel van kinderen over veiligheidsbeleid van de school

Aan de kinderen is gevraagd of de school iets doet om te zorgen dat veilig is in de school. Bijna de helft van de kinderen geeft aan dat de school inderdaad iets doet. Ruim 40% geeft echter aan niet te weten of de school iets doet om te zorgen dat het veilig is. Gezien het feit dat onwetendheid in dit geval erop kan wijzen dat eventuele maatregelen niet zichtbaar zijn voor kinderen, is dit een hoog percentage. Ruim een tiende van de kinderen geeft aan dat de school niets doet.

Ook hier is aan de kinderen gevraagd om een rapportcijfer aan de school te geven. Bij dit cijfer moet aangetekend worden dat kinderen die niet weten of de school een veiligheidsbeleid voert, ook vaak geen cijfer hebben gegeven. Dit kan een lichte vertekening van het cijfer opleveren.

Tabel 14 Rapportcijfer veiligheidsbeleid

gemiddeld rapportcijfer veiligheidsbeleid	7,5
---	-----

Zoals in voorgaande tabel duidelijk wordt, wordt het gevoerde veiligheidsbeleid op de basisscholen wordt door de kinderen een ruime voldoende beoordeeld. Dat wil zeggen dat de kinderen die weten dat de school iets doet over het algemeen tevreden zijn over *wat* er gedaan wordt.

Op de vraag of de kinderen het aan een juffrouw of meester kunnen vertellen als er iets gebeurd is of als het kind iets gedaan heeft wat niet mag, antwoordt bijna 80% van de leerlingen bevestigend. Ruim een tiende van de leerlingen geeft aan het niet te kunnen vertellen aan de docent als er iets gebeurd is.

Opvallend is dan ook dat op de vraag of kinderen het ook daadwerkelijk verteld hebben aan een docent als er iets gebeurd was in het vorige schooljaar, bijna de helft van de kinderen ontkennend antwoordt. Ruim een derde van de kinderen heeft het soms aan de docent verteld en 16% van de kinderen vertelt het vaak of altijd aan de docent als er iets gebeurd is.

4.4 Conclusie

Over het algemeen kan gezegd worden dat de leerlingen zich veilig voelen op de verschillende basisscholen. Het oordeel over de veiligheid en over eventuele veiligheidsmaatregelen is ruim voldoende. Het grootste gedeelte van de leerlingen voelt zich vrij om naar een docent toe te gaan als er iets gebeurd is. Opvallend is dat bijna de helft van de leerlingen dat echter niet *doet*. Belangrijkste oorzaken van onveiligheidsgevoelens zijn andere kinderen in en buiten de school en de omgeving van de school. Andere situaties en plekken die de kinderen weleens eng vinden, zijn tijdens de les, docenten, andere volwassenen en de weg van school naar huis. Over het algemeen is slechts een gering percentage van de leerlingen *vaak* bang in en om de school.

5 De directie

Naast het self-report onderzoek onder basisschoolleerlingen, waarvan de resultaten in eerdere hoofdstukken zijn gepresenteerd, zijn er gesprekken gevoerd met de zestien schoolhoofden van de deelnemende basisscholen. Doel van deze gesprekken was het in kaart brengen van de veiligheids-situatie op basisscholen in Amsterdam, reeds bestaande maatregelen en preventiebeleid en de eventuele behoeften van de basisscholen aan ondersteuning vanuit de gemeente bij het opstellen en uitvoeren van een preventiebeleid.

5.1 De veiligheidssituatie op basisscholen in Amsterdam

In deze eerste paragraaf wordt getracht aan de hand van de gevoerde gesprekken een beeld te schetsen van de veiligheidssituatie in en om basisscholen in Amsterdam. Omdat het hierbij gaat om een algemeen beeld van de situatie zal op specifieke incidenten niet verder worden ingegaan.

Knelpunten en problemen in de veiligheidssituatie

Uit alle gevoerde gesprekken komt het beeld naar voren dat criminaliteit van *leerlingen* op basisscholen nauwelijks voorkomt. Meest genoemd worden vandalisme en diefstal, maar hierbij gaat het veelal om 'kleine' incidenten zoals het jatten van spulletjes als pennen en het schrijven op muren en/of meubilair door de kinderen. Deze zaken worden over het algemeen als structureel en van alle tijden beschouwd en vormen in de ogen van de verschillende directies nauwelijks een probleem.

Het gebeurt dan ook zelden dat politie op school komt voor feiten die leerlingen gepleegd hebben: op veel scholen komt dit zelfs nooit voor, op andere scholen is dit zeer incidenteel. Het gaat dan bovendien vaak om delicten die buiten school plaatsvinden zoals stelen in winkels of het lastig vallen van andere kinderen op straat.

Knelpunten die genoemd worden hebben niet of nauwelijks betrekking op gedrag van leerlingen tijdens schooltijd: de omgeving van de school en de ouders van leerlingen lijken een grotere rol in de veiligheidssituatie te spelen. Structurele knelpunten van buitenaf die worden genoemd, zijn: zwaar vandalisme, rondhangende jongeren, druggebruik in de omgeving van de school en inbraken.

Veel directeuren geven aan dat het onder schooltijd over het algemeen rustig is op de scholen. Het is met name 's avonds en in het weekend dat het schoolgebouw slachtoffer wordt van vandalisme, inbraken en druggebruikers. Hierbij zijn inbraken - hoewel heel vervelend - in de ogen van de directies het minst ernstig: de leerlingen merken er immers weinig van. Duidelijk is dat druggebruik rond de school en ongewenste bezoekers overdag van veel meer invloed op de leerlingen (kunnen) zijn: soms worden de kinderen daadwerkelijk bedreigd of ervaren ze de aanwezigheid van buitenstaanders als bedreigend.

Een van de schoolhoofden verwoordt het zo:

"Het gebeurt vrij regelmatig, vaak op vrijdagmiddag, dat er ineens een vaag figuur in de school rondloopt in de school. Als je dan vraagt wat zo iemand komt doen, zeggen ze vaak dat ze hun broertje of neefje komen inschrijven. Natuurlijk hoor je daar vervolgens niets meer van: ze komen alleen kijken of er iets te halen valt."

Een ander genoemd knelpunt is agressie van ouders naar leerkrachten toe. Hierbij gaat het over het algemeen om verbale agressie; het komt zelden voor dat er daadwerkelijk geweld wordt gebruikt door ouders. Toch kunnen hierdoor situaties ontstaan die door veel leerkrachten als zeer bedreigend worden ervaren. De etniciteit van de ouders lijkt hier een rol bij te spelen: met name allochtone vaders kunnen zich zeer agressief opstellen naar vrouwelijke docenten toe. Veel van de schoolhoofden wijten dit aan cultuurverschillen: mannen hebben in andere culturen vaak minder respect voor vrouwen en het idee dat de school zelf de verantwoordelijkheid heeft voor hoe kinderen zich op school gedragen is in andere culturen wijdverbreid.

"Incidenten met ouders hebben vaak te maken met adviezen die over kinderen gegeven worden: vooral als het advies is om kinderen naar het speciaal onderwijs te sturen. Alle ouders reageren op zo'n advies emotioneel, maar in andere culturen staat het gelijk aan het gek verklaren van een kind. Men pikt dat dan ook slecht op."

Sociaal ongewenst gedrag

Sociaal ongewenst gedrag onder leerlingen van basisscholen is iets dat veel meer voorkomt dan daadwerkelijke criminaliteit. Vrijwel elke directeur geeft aan dat met name pesten iets is dat regelmatig voorkomt op basisscholen. Positief punt hierbij is dat de meeste scholen onderkennen dat het een probleem is en dus verschillende maatregelen treffen om pesten terug te dringen. Toch is de algemene opinie dat pesten iets is dat altijd zal blijven voorkomen op scholen en dat niet uit te roeien is. Agressie komt in de ogen van de verschillende schoolhoofden over het algemeen niet veel voor. Het is echter ook iets dat op geen enkele school getolereerd wordt: hier worden 'harde' maatregelen tegen ondernomen.

"We proberen de kinderen respect voor de leerkrachten en voor elkaar bij te brengen. Pesten of agressie tolereren we dan ook niet. In eerste instantie wordt vooral geprobeerd met de kinderen te praten, heel veel te praten. Als dat niet helpt halen we de ouders erbij: dat helpt vaak wel. Toch zijn er kinderen die niet aangesproken kunnen worden op hun geweten; het lijkt wel of ze dat niet (meer) hebben. Dit zijn de kinderen die mij grote zorgen baren.."

Spijbelen op eigen initiatief van kinderen komt volgens de schoolhoofden heel zelden voor: hierbij zijn het eigenlijk altijd de ouders die kinderen thuishouden. Het beeld bestaat dat dit binnen allochtone gezinnen meer - en vooral meer structureel - gebeurt dan in autochtone gezinnen. Ook hier lijken andere waarden, normen en prioriteiten een rol te spelen.

"Kinderen worden vaak thuis gehouden voor klusjes die gedaan moeten worden om of te tolken voor hun ouders. Ook zijn er ouders die het gewoon prettig vinden om hun kind bij zich te hebben voor de zekerheid. Daar is heel weinig aan te doen, behalve de leerplicht-ambtenaar inschakelen. Deze ouders hebben hun kinderen vaak nodig in het dagelijkse leven.."

De omgeving van basisscholen

Zoals eerder in deze paragraaf reeds aangegeven is, speelt de omgeving van de school een grote rol in de ervaren veiligheidssituatie. De grootste problemen op dit gebied komen immers voort uit zaken als inbraken en drugsoverlast. Uit de gesprekken blijkt dat hierbij een onderscheid te maken is tussen de *omgeving* van de school en het *schoolgebouw* zelf.

Door sociale controle in de buurt hebben scholen in dikkere woonwijken en in het centrum beduidend minder last van inbraken en zwaar vandalisme. Wel spelen daar problemen met rondhangende jongeren een grote rol. In deze buurten gebeurt het regelmatig dat leerlingen worden gepest of lastig gevallen door pubers die zich vervelen. In de rustige, 'groene' woonwijken vormen inbraken het voornaamste probleem: er zijn scholen waar vrijwel ieder weekend een poging tot inbraak wordt gedaan en waar zeer regelmatig ruiten worden ingegooid. Dit is vermoedelijk terug te voeren op een gebrek aan sociale controle in bepaalde buurten. Overlast van druggebruikers lijkt bij veel scholen een probleem te zijn, ongeacht de buurt waarin de school staat. Veel directeuren klagen over spuiten die 's maandags op de speelpleinen te vinden zijn. Verschil is dat bij scholen in buitenwijken deze zaken zich met name 's avonds afspelen. Bij scholen in de stad hangen ook overdag druggebruikers rond.

"Het is een probleem van deze tijd. Hoewel leerlingen vaak niet veel merken van druggebruikers die het portiek of het schoolplein 's avonds gebruiken, weten ze wel beter wat een junk is dan een narcis..."

De mate waarin leerlingen overlast ondervinden hangt sterk samen met het schoolgebouw. Afgeschermd gebouwen met maar een ingang bieden meer garantie dat er overdag niemand binnen kan komen, wat de veiligheid van de leerlingen vergroot. Ook een afgesloten speelplein lijkt hierbij van belang te zijn, evenals de nabijheid van scholen voor het voortgezet onderwijs.

"Pubers vervelen zich vaak en gaan dan bij het speelplein staan, waar ze de kinderen plagen en daarmee bang maken. Een eigen plek voor hen zou waarschijnlijk al veel oplossen..."

5.2 Onveiligheidsgevoelens van leerlingen en leerkrachten

Op de vraag hoe veilig leerlingen zich over het algemeen voelen op school, antwoorden alle schoolhoofden dat ze de indruk hebben van wel. Omdat er weinig criminaliteit op scholen voorkomt, is er voor de kinderen ook weinig reden om zich onveilig te voelen. Zaken als druggebruik en inbraken vinden over het algemeen 's avonds en in het weekend plaats, waardoor leerlingen daar weinig van merken. Wel geven veel directeuren aan dat pesten een oorzaak kan zijn van onveiligheidsgevoelens bij leerlingen. Ook de directe omgeving van de school - waar veel kinderen ook wonen - kan onveiligheidsgevoelens bij leerlingen oproepen.

"Uiteraard zullen alle leerlingen wel eens bang zijn op school doordat ze gepest worden of zo. Ik denk alleen dat ze veel meer last hebben van angstgevoelens op straat of thuis. Voor de meeste kinderen is de school toch een veilige haven..."

Leerkrachten ervaren nauwelijks onveiligheidsgevoelens in de werksituatie. Een van de redenen hiervoor is dat de kinderen zelden of nooit agressief zijn naar leerkrachten toe. Moeilijke oudergesprekken of 's avonds werken - als de school verlaten is - zijn situaties waarin met name vrouwelijke leerkrachten last hebben van onveiligheidsgevoelens. De meeste scholen hebben hier intern dan ook afspraken over: men is nooit alleen in het schoolgebouw 's avonds en men loopt niet alleen naar huis of de auto als het donker is. Ook zijn er vaak twee leerkrachten aanwezig bij oudergesprekken.

5.3 Trend

Gevraagd naar de trend in criminaliteit, agressie en onveiligheidsgevoelens bij zowel leerkrachten als leerlingen, werd opvallend vaak aangegeven dat er sprake is van een golfbeweging. De indruk bestaat bij de directies dat deze zaken in de loop der jaren niet structureel erger zijn geworden. Na een incident steken vaak onveiligheidsgevoelens even de kop op, waarna ze vanzelf weer minder worden.

Versillende directeuren geven echter wel aan de ontwikkelingen in de maatschappij zorgwekkend te vinden. Veel kinderen worden buiten school regelmatig geconfronteerd met criminaliteit en geweld. Ook lijkt de (emotionele) verwaarlozing van kinderen toe te nemen. De verwachting is dan ook dat dit zijn weerslag zal krijgen op het gedrag van kinderen op school. Een eventuele toename van sociaal ongewenst gedrag wordt dan ook door de meeste directeuren niet geweten aan de aard van de kinderen, maar veelal aan het gebrek aan sociale vaardigheden van de kinderen door de thuissituatie. Op de basisschool zal dit echter volgens veel directeuren (nog) niet leiden tot daadwerkelijk geweld of criminaliteit. Deze kinderen vormen echter wel een risicogroep zodra ze naar het voortgezet onderwijs gaan: de sociale controle is daar immers een stuk minder. Dit beeld is overigens in tegenspraak met de resultaten van de vragenlijsten, waar bleek dat kinderen op de basisschool (al) vrij ruw met elkaar omgaan.

"Het komt voor dat wij kinderen aanmelden bij de vertrouwensarts of de kinderbescherming voor dingen die ze zelf met een lachend gezicht vertellen. Vaak weten ze niet eens beter, ook omdat ze om zich heen precies dezelfde situaties zien.."

Als belangrijkste reden voor het ontbreken van criminaliteit en sociaal ongewenst gedrag bij leerlingen op basisscholen werd het schoolklimaat genoemd. De meeste scholen besteden veel aandacht aan het 'opvoeden' van de leerlingen: er wordt ze geleerd respect voor elkaar te hebben en voor elkaars eigendommen. Bovendien is de sociale controle op basisscholen enorm groot: leerlingen weten over het algemeen precies van elkaar wat ze zowel tijdens als na schooltijd uitspoken.

5.4 Maatregelen

Uit de gesprekken bleek dat bestaande maatregelen tegen onveiligheid binnen basisscholen onder te verdelen zijn in twee typen: structurele maatregelen ter voorkoming van problemen en ad hoc maatregelen ter bestrijding van problemen.

Structurele maatregelen hangen over het algemeen samen met de knelpunten die uit de omgeving voortkomen: deuren worden op slot gehouden, bij oudergesprekken is een tweede docent aanwezig, men gaat niet op huisbezoek bij ouders, er wordt een conciërge aangesteld en kinderen worden niet

zonder toezicht alleen in school of op het speelplein gelaten.

Enkele structurele maatregelen die problemen met de leerlingen moeten voorkomen, zijn vaste kringgesprekken over onderwerpen als pesten en criminaliteit en het regelmatig evalueren van leerlingen in docentenvergaderingen. Toch wordt vaak ad hoc gereageerd op leerlingen die ongewenst sociaal gedrag vertonen. Maatregelen die dan genomen worden, zijn het uit de groep halen van een kind door het een dag in een andere klas te zetten, praten met de leerlingen, praten met de ouders en eventueel schorsing. Dit is overigens in de ogen van de verschillende directeuren een laatste redmiddel: er worden zelden of nooit kinderen geschorst.

"Praten, praten, praten. Ik ben er nog steeds van overtuigd dat je daarmee uiteindelijk het meest bereikt bij een leerling..."

De ervaringen met deze maatregelen zijn overwegend positief. De meeste directeuren hebben de indruk dat er een goede invloed van uitgaat op de veiligheid in de school en het klimaat van de school. Geld is hierbij echter een knelpunt: het aanstellen van een conciërge bijvoorbeeld kan niet iedere school betalen. Bovendien werken deze maatregelen alleen op school zelf: de omgeving van de school wordt er niet veiliger door.

Preventiebeleid

Slechts enkele directeuren van basisscholen geven aan een specifiek veiligheidsbeleid te voeren dat gericht is op het voorkomen van criminaliteit en sociaal ongewenst gedrag. Toch blijkt uit de gesprekken dat - hoewel niet altijd formeel - veel scholen gedragsregels hanteren en preventieprojecten opzetten. Gedragsregels hebben over het algemeen betrekking op gedrag van zowel leerlingen als docenten. Nadruk ligt daarbij op respect voor elkaar tonen en problemen trachten op te lossen door te praten. Enkele scholen hebben protocollen voor de reactie op zaken als pesten en agressie.

"Uitgangspunt op onze school is dat een leerkracht niet doet wat leerlingen ook niet mogen. Niet slaan, niet schelden en altijd de ander serieus nemen; daar komt het op neer."

Preventieprojecten zijn met name gericht op drugspreventie en vuurwerkvoorlichting. Ook anti-pest projecten worden veelvuldig opgezet binnen het basisonderwijs. Nadeel hiervan is volgens de directies dat het effect van de projecten slechts tijdelijk is: om structureel effect te sorteren moeten ook gedragsregels en schoolklimaat veranderen.

Op de meeste scholen is geen specifieke vertrouwenspersoon aangewezen. Leerlingen (mogen) kiezen welke persoon zij zelf het meest vertrouwen en kunnen daar op af stappen. Op enkele scholen zijn regelingen waardoor kinderen onopvallend naar zo'n vertrouwenspersoon kunnen gaan, andere scholen doen hier niets specifiek voor. Wel wordt op alle scholen duidelijk gemaakt aan de kinderen dat ze altijd met iemand kunnen praten.

Door ouderavonden, ouderkrantjes en speciale bijeenkomsten wordt het beleid van de school aan ouders bekend gemaakt. Dit varieert per school van sec de regels uitleggen tot het betrekken van ouders bij het gehele beleid en de uitvoering daarvan. Op het moment dat een leerling gedragsproblemen heeft, worden bij elke school in eerste instantie de ouders benaderd voor een gesprek.

Contacten met externen

Alle basisscholen die in het onderzoek zijn opgenomen, geven aan contacten met externe instanties te hebben. Het meest genoemd werd de politie, die op vrijwel elke school meewerkt aan preventieprojecten. Ook is er veel contact met instanties als het Bureau Vertrouwensartsen en de Raad van Kinderbescherming. Met betrekking tot de aanpak van (gedrag)problemen van leerlingen is er veel contact met de Schoolbegeleidingsdienst en de leerplichtambtenaar. Met andere scholen vindt zowel formeel als informeel overleg plaats, met name met scholen in de buurt en in hetzelfde stadsdeel. Dit overleg heeft echter vrijwel alleen betrekking op inhoudelijke zaken. Enkele scholen hebben afspraken met elkaar wat betreft het overnemen van leerlingen van elkaar: hier wordt over het algemeen contact gezocht met de vorige school om uit te sluiten dat ouders gaan 'shoppen' als ze het niet met het systeem eens zijn.

Knelpunten bij preventiebeleid

De meeste scholen geven aan geen behoefte te hebben aan (verdere) ondersteuning bij het opzetten en uitvoeren van een preventiebeleid. Over het algemeen kunnen scholen eventuele problemen goed opvangen. De verschillende stadsdelen bieden bovendien naar de mening van de meeste scholen voldoende ondersteuning. Voornaamste knelpunten bij een preventiebeleid zijn geld, tijd en bureaucratie. Een belangrijke klacht is dat wanneer kinderen worden aangemeld voor verder onderzoek naar capaciteiten en eventuele problemen, daar soms veel tijd overheen gaat. Ook moet altijd toestemming van de ouders gevraagd worden, die lang niet altijd gegeven wordt.

"Als school heb je nu eenmaal wel gezag, maar geen macht: de ouders hebben altijd het laatste woord. Soms is dat heel frustrerend omdat de houding van de ouders hulp aan het kind en het voorkomen van problemen in de weg kan staan.."

Wat betreft de problemen in de omgeving wordt de ondersteuning vanuit de (lokale) overheid niet altijd voldoende bevonden. Verkeersveiligheid heeft bijvoorbeeld vaak geen voorrang in de plannen van het stadsdeel. Hierbij moet aangetekend worden dat er in veel gevallen voor het stadsdeel ook sprake kan zijn conflicterende belangen.

Contacten met externe instanties als het buurtwerk, politie en jongerenwerk worden nuttig bevonden om problemen in de omgeving te kunnen aanpakken.

Een suggestie voor een vorm van ondersteuning die aangedragen werd door verschillende directies van de basisscholen was onder andere het opzetten van een help-desk waar alle ondersteuningsfuncties zoals vertrouwensartsen, kinderscherming, de leerplichtambtenaar en de schoolbegeleidingsdienst samen komen, zodat de lijnen korter worden. Tevens bleek dat afspraken over gedragscodes en een protocol voor de manier van reageren op bepaalde problemen, door verschillende scholen op prijs zou worden gesteld.

Het convenant

Aansluitend op bovenstaande vragen is tijdens de gesprekken kort ingegaan op het convenant 'Veilig in school' dat is afgesloten voor het voortgezet onderwijs in Amsterdam West. Het convenant is een eenduidig en sluitend stelsel van afspraken is, ten behoeve van het voorkomen en bestrijden van overlast, vandalisme en crimineel gedrag en het creëren van een veilig klimaat in en om de school.

Gevraagd is of een dergelijk convenant wenselijk zou zijn voor het basisonderwijs in Amsterdam en welke vorm zo'n convenant in dat geval zou moeten hebben. De reacties hierop waren wisselend: verschillende scholen zagen het nut van een convenant wel in, maar vonden niet dat het voor hun eigen school echt van belang was. Andere scholen gaven aan behoefte te hebben aan een stelsel van afspraken, maar niet aan nog meer overleg en bureaucratie.

"Op zich lijkt een structuur voor de basisscholen me wenselijk, in grote lijnen. Het moet alleen niet (weer) verzanden in alleen maar overleg en weinig actie.."

Gesteld kan worden dat de meningen over het *idee* van een convenant overwegend positief waren, de *vorm* van het convenant werd echter discutabel bevonden. Belangrijke voorwaarden voor de scholen om aan een eventueel convenant mee te werken bleken te zijn: korte lijnen, niet te veel overleg en een duidelijke structuur. In hoofdstuk 7 zal op deze voorwaarden dieper worden ingegaan.

6 Conclusie

Het in deze rapportage gepresenteerde onderzoek naar veiligheid op basisscholen heeft als voornaamste doel het *beschrijven* van de veiligheids-situatie op basisscholen in Amsterdam. Belangrijke elementen in die beschrijving zijn de mate van criminaliteit van leerlingen, sociaal ongewenst gedrag van leerlingen en de (on)veiligheidsgevoelens van de groep onderzochte kinderen. Tevens is er een beeld geschetst van de mening die de verschillende schoolleidingen hebben met betrekking tot bovenstaande elementen, van het bestaande beleid en van de behoefte van de scholen aan ondersteuning vanuit de gemeente.

In dit hoofdstuk worden op basis van die beschrijving enkele conclusies getrokken die betrekking hebben op bovengenoemde elementen *en* zal er worden bekeken in hoeverre de feitelijke situatie zoals die door de leerlingen is beschreven overeenkomt met het beeld dat de schoolleiding heeft. Ten slotte wordt kort samengevat welke maatregelen er reeds genomen worden op scholen, wat de mening van de leerlingen over deze maatregelen is en waar de schoolleiding behoefte heeft aan ondersteuning vanuit de gemeente.

6.1 Criminaliteit op basisscholen

Criminaliteit van leerlingen op de basisschool concentreert zich op drie gebieden: vandalisme, diefstal en geweld. De meest voorkomende vormen van vandalisme zijn het vernielen van dingen op straat, het bekladden van dingen en een brand(je) aansteken. Bij diefstal draait het merendeels om het stelen van spullen op school. Agressie uit zich over het algemeen in vechtpartijen, dreigen met in elkaar slaan en dreigen met een wapen. De slachtoffercijfers liggen over het algemeen iets hoger dan de dadercijfers, maar zijn op dezelfde delicten geconcentreerd. Een duidelijke verklaring voor de hogere slachtoffercijfers is er overigens niet.

Om de hoogte van de genoemde percentages te kunnen beoordelen, is het noodzakelijk dat deze vergeleken worden met de dader- en slachtoffercijfers van andere leerlingen in het basisonderwijs. Een knelpunt hierbij is dat er nauwelijks onderzoek over dit onderwerp in Nederland beschikbaar is. Rovers en Wouters² hebben een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd in Rotterdam. Het ging hierbij om een self-report onderzoek onder kinderen in de basisschoolleeftijd over criminaliteit en sociaal ongewenst gedrag in het algemeen. Bij een vergelijking tussen de hier gevonden resultaten en de resultaten uit het Rotterdamse onderzoek valt op dat de gevonden cijfers in Amsterdam over het algemeen lager liggen. Met name het bekladden van dingen scoort in vergelijking laag, het ruiten ingooien, het insluipen in school en het dreigen met een wapen. Hoog scoren in vergelijking met Rotterdam het 'afpersen' en het meedoen aan een vechtpartij. Er kan dan ook voorzichtig geconcludeerd worden dat de criminaliteit onder basisschoolleerlingen meevalt. Uitzondering hierop vormt de mate van agressie en geweld: deze lijkt hoog te zijn in Amsterdam. Onderstaande tabel geeft een overzicht van delicten waarnaar zowel in Amsterdam als in Rotterdam naar gevraagd is.

Noot 2 Rovers, B. en M. Wouters, De nazaten van Pietje Bell, in: Tijdschrift voor Criminologie, 1996, nr. 1, pp. 21-43

Tabel 17 Vergelijking dadercijfers Amsterdam en Rotterdam (in procenten)

	Amsterdam	Rotterdam
brandje aangestoken	11%	14%
dingen beklad	12%	33%
ruiten ingegooid	6%	14%
op straat dingen vernield	15%	19%
gepikt op school	17%	22%
school insluipen om te stelen	2%	5%
afpersing	5%	4%
vechtpartij	50%	28%
dreigen met wapen	12%	24%
verwonden met wapen	2%	5%
politiecontact	7%	10%

Duidelijk is dat geweld en agressie de meest voorkomende 'delicten' zijn op basisscholen in Amsterdam. Dit komt overeen met het beeld dat de verschillende directies schetsten van criminaliteit op de scholen. Hoewel er vaak gezegd werd dat er nauwelijks veiligheidsproblemen door de leerlingen ontstaan, werden afpersing en vechtpartijen wel als meest voorkomende problemen genoemd. De oorzaken voor dit hoge niveau van agressie zijn overigens onduidelijk.

6.2 Sociaal ongewenst gedrag

Met betrekking tot sociaal ongewenst gedrag kan geconcludeerd worden dat het percentage daders en slachtoffers van pesten hoog is. Hierover is geen ander materiaal uit self-report onderzoek voorhanden dus het is niet mogelijk om aan te geven of het percentage van 50% in vergelijking met andere steden 'normaal' is. Opvallend is dat de schoolhoofden veelal aangeven dat het met pesten op hun school wel meevalt. Gezien de discrepantie in de resultaten van het self-report onderzoek onder leerlingen en het beeld dat de schoolhoofden hebben, is het dan ook aannemelijk dat het vaak om - voor docenten - onzichtbaar geweld gaat.

6.3 Onveiligheidsgevoelens van leerkrachten en leerlingen

Uit de resultaten van het onderzoek onder de leerlingen kan de conclusie getrokken worden dat andere kinderen op en buiten school én de omgeving van de school met name reden zijn tot onveiligheidsgevoelens bij leerlingen. Hierbij kan aangenomen worden dat de 'angst' voor andere kinderen samenhangt met de hoge percentages vechtpartijen en pestgedrag. De onveiligheid van de omgeving wordt bevestigd in de gesprekken met de directies. Naar hun mening spelen daarbij drugsoverlast, inbraken, rondhangende jongeren en vandalisme een grote rol. Bij deze cijfers moet aangetekend worden dat de onveiligheidsgevoelens in het algemeen zowel bij leerlingen als bij leerkrachten lijken mee te vallen: slechts een gering percentage geeft aan vaak bang te zijn.

6.4 Maatregelen en beleid

Maatregelen en beleid van scholen hebben met name betrekking op gedragsregels, voorlichting en het schoolgebouw. Op de veiligheidssituatie *in* school lijken deze maatregelen een positief effect te hebben. De kinderen geven aan ruim tevreden te zijn over de veiligheid op school en over het gevoerde veiligheidsbeleid. Wel kan geconcludeerd worden dat het voor een groot deel van de kinderen niet duidelijk is of er iets specifiek wordt gedaan aan de veiligheid op school. Dit is in tegenstelling tot het beeld dat de schoolleidingen hebben: zij geven over het algemeen aan dat de leerlingen hier wel informatie over krijgen. Ook wordt uit de resultaten duidelijk dat maatregelen tegen het pesten - waarvan veel scholen aangeven dat die er zijn - niet het gewenste effect hebben. Het percentage kinderen dat gepest wordt op school ligt immers op 60%, wat rijkelijk veel is.

6.5 Behoefte aan ondersteuning

Op basis van de resultaten van zowel het self-report onderzoek onder leerlingen als de gesprekken met diverse schoolleidingen kan geconcludeerd worden dat de scholen wat veiligheid binnen de school betreft weinig behoefte aan ondersteuning hebben. Wel geven enkele directeuren aan behoefte te hebben aan meer ondersteuning voor kinderen met problemen.

Veiligheidsproblemen waarbij de gemeente een ondersteunende rol zou kunnen spelen zijn met name problemen in de omgeving van de school. Andere organisaties en instanties die rol zouden kunnen spelen zijn de politie, de kindbescherming en het welzijnswerk. In het laatste hoofdstuk wordt dit verder uitgewerkt.

7 Aanbevelingen

Op basis van de in het vorige hoofdstuk getrokken conclusies kunnen enkele aanbevelingen worden gedaan. Hierbij moet wel aangetekend worden dat aangezien het onderzoek beschrijvend is, en er geen onderzoek is gedaan naar oorzaken van de gevonden knelpunten, deze aanbevelingen globaal blijven.

Veiligheid op school

In hoofdstuk 6 is geconstateerd dat de veiligheid op de basisscholen in Amsterdam over het algemeen groot is. Zowel leerlingen als docenten geven aan weinig last te hebben van onveiligheidsgevoelens op school. Toch is ook duidelijk geworden dat geweld en agressie - volgens de leerlingen - vrij veel voorkomt op de basisscholen. Hier is sprake van een discrepantie tussen wat leerlingen aangeven en het beeld dat de verschillende schoolhoofden schetsen. Eerste aanbeveling is dan ook dat scholen beter zicht trachten te krijgen op de (ervaren) mate van geweld en agressie onder leerlingen. Tevens kan aanbevolen worden om een anti-agressiebeleid te voeren. Gedragstrainingen voor de leerlingen die gericht zijn op het vergroten van de sociale vaardigheden en het (leren) beheersen van agressie kunnen hier deel van uit maken. Ook kan getracht worden via trainingen de slachtoffers van geweld en agressie weerbaarder te maken.

Pestbeleid

Hoewel veel scholen aangeven reeds maatregelen ter voorkoming en bestrijding van pesten binnen de school te treffen, wordt uit de slachtoffercijfers van de leerlingen duidelijk dat dit niet voldoende effect heeft. De scholen wordt dan ook aanbevolen om een actiever anti-pestbeleid te voeren, eventueel met behulp van het zogenaamde 'pestprotocol'. Met name het stellen van duidelijke gedragsregels voor zowel leerlingen als onderwijzend personeel kunnen hier van nut zijn. Belangrijk hierbij is dat de regels niet slechts gesteld worden, maar ook daadwerkelijk nageleefd. Bij het scheppen van een veilig schoolklimaat zou het bestrijden van pestgedrag een prioriteit moeten zijn.

Veiligheid van het schoolgebouw

Met betrekking tot de veiligheid van het schoolgebouw werden er verschillende klachten geuit door de scholen. Met name trappenhuisen in scholen worden als een gevaar beschouwd voor de fysieke veiligheid van de leerlingen. De afsluitbaarheid van het schoolplein lijkt een belangrijke factor te zijn in de veiligheid van het schoolgebouw. Knelpunt hierbij zijn de financiën: scholen kunnen dit soort 'extra' maatregelen over het algemeen niet betalen. Extra financiële steun vanuit gemeente of stadsdeel kan hiervoor een oplossing vormen.

Naast de veiligheid in school, speelt de veiligheid om de school een belangrijke rol in de veiligheidsbeleving van basisschoolleerlingen. Knelpunten in de schoolomgeving hangen met name samen met overlast van anderen, zoals groepjes rondhangende jongeren en junks, en verkeersveiligheid. Gezien het feit dat het hier om zeer uiteenlopende problemen gaat, zijn de

aanbevelingen verdeeld naar veiligheid van de schoolomgeving en verkeersveiligheid.

Veiligheid van de schoolomgeving

In het jaarprogramma Jeugd en Veiligheid 1997 van de gemeente Amsterdam is voor 1997 een nieuwe (aanvullende) doelstelling geformuleerd: *naar veiliger openbare ruimten en andere plekken waar jongeren gebruik van maken*. Een onderdeel hiervan vormt de veilige schoolomgeving. Er wordt gesteld dat scholen geen gesloten systemen zijn, maar dat ze midden in wijken en buurten staan die het klimaat binnen de school beïnvloeden. Ook wordt daar gesteld dat het een absolute vereiste is dat kinderen zich niet alleen in school veilig voelen, maar zeker ook in de omgeving ervan.

In het plan wordt gemeld dat er een start is gemaakt met de ontwikkeling van een Regionale Meld- en Coördinatiefunctie. Tevens wordt daar aanbevolen dat de naschoolse opvang verder uitgebouwd wordt en dat er een methode en structuur voor een goede signalering van leerlingen met problemen wordt ontwikkeld. Naar aanleiding van cijfers over onveiligheidsgevoelens van leerlingen op de verschillende basisscholen en de gesprekken met de schoolhoofden van deze basisscholen, worden deze aanbevelingen hier overgenomen.

Daarnaast verdient het aanbeveling dat de stadsdelen inventariseren welke specifieke problemen in de omgeving van de basisscholen in het betreffende stadsdeel spelen en welke van deze problemen het meest invloed hebben op het veiligheidsgevoel van de basisschoolleerlingen. Op basis daarvan kunnen afspraken gemaakt worden met de scholen en eventuele andere betrokkenen, zoals de politie, over verdere ondersteuning bij deze problemen. Bij het concreet aanpakken van de problemen kan gedacht worden aan: meer contacten met de politie en meer controle van de politie, het plaatsen van hekken om de scholen en om schoolpleinen, het praten met jongeren zelf, het creëren van 'rondhangplaatsen' voor jongeren die nu om de scholen hangen en het opzetten van een 'help-desk' functie waar gemeente, leerplichtambtenaar, kindbescherming en welzijnsinstellingen aan deelnemen.

Verkeersveiligheid

Een vijfde van de leerlingen geeft aan de weg van school naar huis eng te vinden. Hoewel hierbij niet duidelijk is of dit veroorzaakt wordt door de omgeving van de school of de verkeersveiligheid, geven veel schoolhoofden aan dat de verkeersveiligheid slecht is. Deze problemen zullen voor een gedeelte waarschijnlijk niet op te lossen zijn, aangezien er voor het stadsdeel sprake is van conflicterende belangen. Toch is het aan te bevelen dat het stadsdeel ook hier met de basisscholen binnen het stadsdeel gaat praten om zicht te krijgen op de belangrijkste verkeersknelpunten. In overleg met de school en de leerlingen kan dan naar oplossingen gezocht worden. Door middel van speciale opdrachten kunnen de kinderen onder begeleiding zelf aangeven welke punten in het verkeer door hen als knelpunten worden ervaren. Ook het provinciale ondersteuningsorgaan verkeersveiligheid kan hierbij een rol spelen.

Convenant 'Veilig in School'

De hoofden van de onderzochte basisscholen hebben in de gesprekken aangegeven positief tegenover het *idee* van een convenant voor basisscholen te staan. Voorwaarde is dan wel dat het convenant praktisch is, duidelijk gestructureerd en dat er korte communicatielijnen worden gelegd. Mogelijke partners zouden zijn: gemeente, stadsdelen, basisscholen, politie, kinderbescherming, leerplichtambtenaar en (jeugd)welzijnswerk. Kernpunten in het convenant zouden afspraken met betrekking tot de veiligheid van de schoolomgeving, een anti-agressiebeleid, het signaleren van problemen van kinderen en het opstellen van gedragsregels voor scholen en docenten bij problemen van kinderen en bij pestgedrag moeten zijn. Ook kan het convenant benut worden om problemen op de verschillende basisscholen verder te inventariseren en voor het ontwikkelen van duidelijke, concrete oplossingen.

Nader onderzoek

Het in dit rapport gepresenteerde onderzoek naar veiligheid op basisscholen is een *beschrijvend* onderzoek. Derhalve zijn er slechts uitspraken gedaan over het aantal keren dat delicten en sociaal ongewenst gedrag voorkomen op basisscholen volgens leerlingen en volgens schoolhoofden. Op basis van de gevonden resultaten kunnen echter geen verklaringen worden geformuleerd. Gezien de grote mate waarin agressie en geweld voorkomen op basisscholen en gezien het feit dat hierbij sprake is van een discrepantie in het beeld dat leerlingen en schoolhoofden van de mate van geweld hebben, is het aan te bevelen om nader onderzoek te doen naar de precieze aard en oorzaken van het genoemde geweld. Ook is het raadzaam om verder onderzoek te doen naar het - voor de docenten - verborgen geweld. Daarbij kan tevens dieper worden ingegaan op een verklaring voor de verschillen tussen dader- en slachtofferschap onder leerlingen. Het lijkt waarschijnlijk dat het hier gaat om enkele kinderen die meerdere kinderen bedreigen en/of pesten *of* om kinderen uit andere klassen als daders.

Bijlage I

Onderstaande tabel geeft een overzicht van het totaal aantal basisscholen in Amsterdam en de verdeling van deze scholen over gezindte. In de laatste twee kolommen is weergegeven hoe de samenstelling van de steekproef op dit punt is.

Tabel 1 Overzicht basisscholen in Amsterdam naar gezindte (in aantal en %)

gezindte	populatie		steekproef	
protestant-christelijk	35	17%	1	6%
rooms katholiek	31	15%	3	17%
algemeen bijzonder	20	10%	-	-
oecumenisch	13	6%	1	6%
islamitisch	6	3%	1	6%
joods	2	1%	1	6%
evangelisch	2	1%	-	-
hindoestaans	1	1%	-	-
openbaar	93	46%	10	59%
totaal	203	100%	17	100%

Uit de tabel blijkt dat er in verhouding iets te veel openbare basisscholen zijn opgenomen en iets te weinig protestant-christelijke en algemeen bijzondere basisscholen. Oorzaak hiervan is dat de bereidheid van scholen van deze gezindten om mee te werken niet groot was. Gezien het feit dat veel scholen niet bereid waren om mee te werken aan het onderzoek en in verband met de beschikbare tijd is besloten bij 17 basisscholen in totaal te stoppen met het benaderen van de scholen.

Stadsdelen

Uit analyse van het aantal basisscholen per stadsdeel kwam naar voren dat er in een steekproef van 20 basisscholen 3 scholen uit Zuid Oost, 2 scholen uit Noord en 1 school per ander stadsdeel opgenomen dienden te worden in de steekproef. De tabel op de volgende bladzijde geeft een overzicht van de scholen en stadsdelen die uiteindelijk hebben meegewerkt. De twee missende stadsdelen zijn Osdorp en Watergraafsmeer. Ook in Noord is een school te weinig in de steekproef opgenomen. Ook hierbij is de oorzaak de aarzelende medewerking van scholen en tijdgebrek: door de beslissing om bij 17 scholen te stoppen, is de verdeling niet meer geheel representatief.

Tabel 2 Overzicht stadsdelen en scholen in steekproef

Stadsdeel	school	aantal
Binnenstad	Montessorischool de Jordaan	1
Baarsjes	Sint Jan	1
Bos en lommer	Basisschool Bos en Lommer	1
Buitenveldert	Cheider	1
Geuzenveld/Slotermeer	Pieter Jelles Troelstra	1
Noord	de Bonkelaar	1
Oost	de Dapper	1
Osdorp	-	-
Oud-west	Montessorischool het Winterkoninkje	1
Pijp	Oscar Carre	1
Rivierenbuurt	de Donge	1
Slotervaart/overtoomse veld	El Kadisia	1
Watergraafsmeer	-	-
Westerpark	het Roer	1
Zeeburg	de Evenaar	1
Zuid	Peetersschool	1
Zuid-Oost	de Santenkraam	3
	de Tamboerijn	
	de Regenboog	
totaal		17

Bijlage II

In deze bijlage wordt achtereenvolgens een cijfermatig overzicht gegeven van de leerlingensteekproef naar geslacht, leeftijd, groep en etniciteit. Waar mogelijk wordt een vergelijking gemaakt met de totale groep kinderen in de leeftijd van 5-12 jaar in Amsterdam.

Tabel 1 Samenstelling steekproef naar geslacht

	aantal leerlingen	percentage	aantal in Amsterdam	percentage
meisje	278	52%	26.657	50%
jongen	255	48%	26.910	50%
totaal	533	100%	53.567	100%

Tabel 2 Samenstelling steekproef naar leeftijd

	aantal	percentage
10 jaar	110	21%
11 jaar	228	43%
12 jaar	164	31%
13 jaar	25	5%
> 14 jaar	1	-
totaal	528	100%

De gemiddelde leeftijd van de kinderen is 11 jaar.

Tabel 3 Samenstelling steekproef naar groep

	aantal	percentage
groep 6	5	1%
groep 7	287	54%
groep 8	239	45%
totaal	531	100%

Tabel 4 Samenstelling steekproef en populatie naar etniciteit (in %)

	steekproef	Amsterdam
Nederlands	33%	34%
Surinaams	17%	18%
Antilliaans	2%	3%
Marokkaans	22%	17%
Turks	7%	9%
anders	22%	19%
totaal	103%	100%

Het totaalpercentage kinderen telt bij de steekproef op tot meer dan 100%. Dit komt doordat kinderen van gemengde (buitenlandse) afkomst twee antwoorden konden aangeven. Zij zijn dus dubbel in de tabel opgenomen.